

AZ EVANGÉLIUMOK HITELESSÉGE

– ÚJ KUTATÁSOK FÉNYÉBEN

© Békefi Bálint. A szerző engedélyével. www.apologia.hu (v.3. 2016.03.14.)

C. S. Lewis az alább olvasható nagy hatású soraiban tulajdonképpen egy érv vázlatát adta meg, amely Jézus istenségét hivatott bizonyítani. A következőket írta:

Itt próbálom meg elejét venni annak, hogy bárki azt az ostobaságot állítsa, amit sokan mondanak róla: „Kész vagyok elfogadni Jézust mint nagy erkölcsi tanítót, de nem fogadom el állítását, hogy Isten.” Ez az, amit nem mondhatunk. Olyasvalaki, aki csupán ember volt, ám olyanokat állított, mint Jézus, nem lenne nagy erkölcsi tanítómester. Az vagy eszelős volna – egy szinten azzal, aki magát buggyantott tojásnak tartja –, vagy pedig maga a pokol ördöge. Választanunk kell. Vagy Isten Fia volt ez az ember, és ma is az, vagy őrült, s valami annál is rosszabb. Elzárhatjuk, mint egy bolondot, leköphetjük, megölköthetjük, mint egy démont; vagy lába elé borulhatunk, és Urunknak, Istenünknek nevezhetjük. De ne hozakodjunk elő semmi olyan leereszkedő zagyvasággal, hogy nagy erkölcsstanító volt. Ezt a lehetőséget nem hagyta nyitva számunkra. Ez nem állt szándékában.¹

Tehát Jézus vagy gonosz és hazug, vagy őrült, vagy ő az Úr. Más helyeken ő és mások is megkísérelték² az első két opciót kizárni, ezzel eljutva arra a következtetésre, hogy Jézus valóban maga Isten. Azonban Lewis ebben az érvelésben feltételez valamit, amit sok szkeptikus vitat: azt, hogy tudhatjuk, hogy Jézus mit tanított és mit állított magáról – tehát azt, hogy az újszövetségi evangéliumok hiteles beszámolók a *történeti Jézusról*. Én azonban – számos szakemberrel és kutatóval együtt – meg vagyok győződve arról, hogy valóban ez a helyzet, és a következőkben olyan erre vonatkozó bizonyítékokat szeretnék bemutatni, amelyek nem ismertek széles körben, mivel friss kutatások eredményei, és csak az angol nyelvű szakirodalomban elérhetőek.

A kérdést sok oldalról meg lehet közelíteni – én itt és most amellet fogok érvelni, hogy az evangéliumok *szemtanúk beszámolói*n alapulnak, az érvelésem pedig nagy vonalakban Dr. Peter Williams cambridge-i bibliakutató egy előadását³ fogja követni – az elvégzett kutatómunka oroszánrésze őt dicséri, az esetleges hibák viszont minden bizonnyal az enyéim.

---

1 C. S. Lewis: *Keresztény vagyok*. Budapest: Harmat Kiadó, 2006. 79–80. o.

2 Magyar nyelven olvasható ismeretterjesztő szinten pl.: Josh McDowell: *Több mint ács*. Budapest: Timóteus Társaság Alapítvány, 1998.

3 Peter J. Williams: [New Evidences the Gospels were Based on Eyewitness Accounts](#). Előadás: The Lanier Library Lecture Series, 2011.

Hol íródtak az evangéliumok?

Minden valószínűség szerint az evangéliumok többsége nem Palesztinában (avagy Izraelben⁴) íródott, azaz nem a cselekmény helyszínén. A hagyomány szerint Márk Rómában írt; Lukács vagy Antiókiában, vagy Akhaiában, vagy talán ő is Rómában; Máté Júdeában (erre azonban csak kései információk vannak); János pedig a kis-ázsiai Epheszoszban.⁵ Gerd Theißen Újszövetség-kutató Márkot és Mátét szíriainak gondolja; Lukácsot kisebb bizonyossággal Rómába teszi; János evangéliumát pedig „csapatmunkának” tartja, mely részben Palesztinában és Szíriában, majd másik részben Kis-Ázsiában íródott.⁶ Összefoglalva pár más szakértő véleményével együtt ezt látjuk:

	A hagyományos nézet	Gerd Theißen	Budai Gergely ⁷	Carson és Moo ⁸
Máté	Júdea (Jeromos szerint, 4. század)	Szíria	Szíria	Szíria?
Márk	Róma	Szíria	Róma / Palesztina / Szíria	Róma
Lukács	Antiókha / Akhaia / Róma	Róma?	?, de nem Palesztina	Akhaia?
János	Epheszosz	Palesztina-Szíria, majd Kis-Ázsia	Epheszosz / Szíria	Epheszosz

1. táblázat: Az evangéliumok keletkezési helyei

Elmondható tehát, hogy általánosságban az evangéliumok Palesztinán kívül íródtak – ezzel a konklúzióval az Újszövetség irányában erősen szkeptikus tudós, Bart Ehrman is egyetért,⁹ ezeket a független véleményeket együttvéve pedig a kérdésben közmegegyezésről beszélhetünk.

Ez azonban érdekes kérdéseket vet föl. Ha a szerzők nem azon a helyszínen éltek, amiről írtak, vajon mennyire pontosak a leírásaik? Sok területet megvizsgálhatunk: a társadalom, a nyelv, az építészet, a földrajz, a nevek, a növénytan, az időjárás, a politika kérdésköreit, és még számos egyebet. Írhatott-e valaki hitelesen egy olyan térségről, ahol még sosem járt? Tehát ha leellenőrizzük az evangéliumok állításait ezekből a szempontokból, megtudhatjuk, hogy a szerzők mennyire álltak közel az eseményekhez: ha egyszerűen kitalálták a leírt történeteket, min-

4 A továbbiakban a területet Palesztinának fogom nevezni – ez *nem* aktuálpolitikai állásfoglalás a részemről.

5 Williams: *New Evidences*. Sok magyar nyelvű Bibliában Akhaiát Akhája, Epheszoszt pedig Efezus írásmódban találjuk.

6 Gerd Theißen: *Das Neue Testament*. München: C.H.Beck, 2002.

7 Budai Gergely és Herczeg Pál: *Az Újszövetség története*. Budapest: Kálvin Kiadó, 1994.

8 D. A. Carson és Douglas J. Moo: *Bevezetés az Újszövetségbe*. Budapest: Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány, 2007.

9 „Where, then, did these anonymous Greek-speaking authors living, probably, outside of Palestine some thirty-five to sixty-five years after the events that they narrate get their information?” In: Bart D. Ehrman: *Jesus: Apocalyptic Prophet of the New Millennium*. New York: Oxford University Press, 1999. 46. o.

den bizonyos keves egyezést fogunk találni a tényekkel, ha viszont pontosnak bizonyulnak a leírásaik, jó okunk van azt gondolni, hogy az eredeti eseményekhez közeli forrásokból informálódtak.

1. A személynevek próbája

A keresztnemekre jellemző, hogy térségenként, nyelvenként és koronként különböznek. Nézzük meg példának két magyar név népszerűségének változását az elmúlt évtizedekben!

	Hanna	László
1967	0,00%	4,63%
1998	<0,18%	1,50%
2014	2,03%	0,78%

2. táblázat: A bizonyos években adott első utónemek százalékos gyakorisága¹⁰

Megállapíthatjuk, hogy a keresztnemek előfordulási aránya viszonylag gyorsan változik, és ebben más nyelvek és területek is ugyanígy viselkednek – minden bizonyos hasonló volt a helyzet az ókorban is, bár talán akkor lassabban alakultak a „trendek”. De jogosan tehetjük fel a kérdést: vajon a nevek, amelyeket az evangéliumokban olvasunk, megfelelnek a személynevek azon arányának, amit más, abból a korból származó iratokból megállapíthatunk? Valószínűleg a műveltebb emberek többsége ismer néhány nevet más nyelveken, talán más korokból is, de ha kitalált történetet kellene írnia részletes statisztikák nélkül, a nevek gyakoriságát szinte kizárt, hogy eltalálná.

Régészeti és történelmi kutatások megállapították, hogy a palesztinai zsidók neveinek gyakorisága Jézus korában eltért a más területeken élő zsidókéétől – az evangéliumok és az Apostolok cselekedetei, noha Palesztinán kívül íródtak, mégis a tényleges arányokat tükrözik. Vessünk egy pillantást a részletes adatokra:

Rang	Név	Összes	ÚSZ	Josephus	Osszáriumok	Holt-tengeri tekercsek
1	Simon/Simeon	243	8	29	59	72
2	József	218	6	21	45	78
3	Lázár/Eleázár	166	1	20	29	52
4	Júdás/Júda	164	5	14	44	35
5	János/Jóhánán	122	5	13	25	40
6	Jézus/Józsue	99	2	14	22	38

10 Felhasznált források: Ladó János: *Magyar utónévkönyv*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1971; Ladó János – Bíró Ágnes: *Magyar utónévkönyv*. Budapest: Vince Kiadó, 1998; Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatala: [Utónév statisztika az előző évben születettek körében](#). Statisztikák, 2015; Központi Statisztikai Hivatal: [1.1. Népesség, népmozgalom \(1900-\)](#). Táblák (STADAT) – Hosszú idősorok, 2015.

7	Anániás	82	2	10	18	13
8	Jónátán	71	0	14	14	21
9	Máté/Mattatiás	62	2	12	17	15
10	Manaén/Menahem	42	1	2	4	23
11	Jakab	40	5	4	5	10

3. táblázat: Legnépszerűbb zsidó nevek a palesztinai zsidók körében (i. e. 330 – i. sz. 200)¹¹

Megfigyelhetjük például, hogy a legnépszerűbb név Simon mind az Újszövetségben, mind Flavius Josephus történész műveiben, mind az ún. csontházakban (idegen szóval *osszarium*) – a Holt-tengeri tekercecsekben pedig a második helyen áll. Hasonlóan pontos egyezést találunk a második legelterjedtebb keresztnév, József esetében is. Vagy tekintsünk a kutatási eredményekre másik megközelítésben:

	Palesztina	Evangéliumok és ApCsel
Két legelterjedtebb férfinév: Simon és József	15,6%	18,2%
Kilenc legelterjedtebb férfinév	41,5%	40,3%
Két legelterjedtebb női név: Mária és Salómé	28,6%	38,9%
Kilenc legelterjedtebb női név	49,7%	61,1%

4. táblázat: Legelterjedtebb zsidó nevek összesített százalékos aránya a népességben¹²

Nagyobb mintát nézve (kettő, majd kilenc név) azt látjuk, hogy a százalékos arányok közelednek egymáshoz – ennek a legvalószínűbb magyarázata pedig az, hogy *ugyanabból a tényanyagból* származnak, vagyis az evangéliumok valódi ismeretséget mutatnak a bennük leírt események kulturális környezetével.

Ezen a ponton emlékezzünk arra, hogy amikor az evangéliumokról és az Apostolok cselekedeteiről beszélünk, öt különböző dokumentumot vizsgálunk, amelyek összesített elemzése adja a fenti számokat. Egyenként is megtalálható ez a fajta egyezés bennük, amellet, hogy kisebb adathalmazokon a várakozásoknak megfelelően valamivel nagyobb az eltérés. Feltűnhet, hogy a női neveknél az újszövetségi iratokban nagyobb arányban fordulnak elő a leggyakoribb nevek, mint az összesített Palesztinában: ennek az lehet az oka, hogy kevesebb név szerint ismert nőalakot találunk ezekben a szövegekben.

De nem lehetséges, hogy a zsidók egységes névadási szokásokkal rendelkeztek szerte a Közel-Keleten, és így egy máshol élő szerző is a helyes arányokban alkalmazhatta a neveket anélkül, hogy tényleges kapcsolattal rendelkezett volna a

11 Richard Bauckham: *Jesus and the Eyewitnesses*. Grand Rapids/Cambridge: Eerdmans Publishing, 2006. 85. o. Bauckham legfontosabb forrása a számadatokhoz: Tal Ilan: *Lexicon of Jewish Names in Late Antiquity, Part I*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2002.

12 Bauckham: *Jesus and the Eyewitnesses*, 71–72. o.

történetekkel? Tekintsük meg a legelterjedtebb zsidó férfineveket a kor Egyiptomában!

Rang Egyiptomban	Név	Rang Palesztinában
1	Eleázár	3
2	Szabbataiosz	68=
3	József	2
4=	Doszitheosz	16
4=	Papposz	39=
6=	Ptolemaiosz	50=
6=	Sámuel	23

5. táblázat: Zsidó férfinevek Egyiptomban¹³

Ez ismét alá látszik támasztani eddigi állításainkat: az evangéliumokban gyakori személynevek *merőben eltérnek* az Egyiptomban népszerűektől, miközben közeli megfelelést mutatnak a Palesztinában előfordulókkal. Viszont ez még nem minden.

Jézus korában a nevek nem úgy néztek ki, mint ma sok országban, Magyarországot is beleértve: vezetéknev és egy vagy több keresztnév. A zsidó közembereknek általában csak egy személynevük volt – azonban ha valaki gyakori nevet viselt, akkor a leírásokban és a párbeszédekben valamilyen módon egyértelműsítésre volt szükség, hogy tudható legyen, kiről is van szó. Ez lehetett szülőváros, foglalkozás vagy rokon megnevezése – a lényeg az egyén azonosíthatóvá tétele.

Az evangéliumokban pontosan ezt találjuk. Jézus tanítványai között két Simon volt; egyiküket Simon Péternek vagy Kéfásnak, a másikat pedig a kananeus (kánaáni) vagy zelóta Simonnak nevezik az evangélisták.¹⁴ Jézus keresztiét a cirénei Simon vitte,¹⁵ és Kornéliusz szerint Simon Péter a tímár Simon vendége volt¹⁶. Máriából is többel találkozunk: Jézus keresztre feszítését például a magdalai Mária és Mária, Jakab és József anyja is végignézte.¹⁷ Látjuk tehát, hogy az elterjedt nevek esetében az evangéliumok pontosító jelzőket használnak – a kevésbé népszerűek esetében azonban nem.

Ezen a ponton álljunk meg egy pillanatra, és gondoljunk bele abba a ténybe, hogy a nevek a nehezebben megjegyezhető dolgok közé tartoznak. Könnyebben emlékszünk vissza arcokra, beszélgetésekre, történetekre, mint arra, hogy pontosan hogyan hívták az embereket. Tekintve, hogy az evangéliumok minden jel szerint helyesen idézték fel szereplőik személyneveit, jó okunk van azt gondolni, hogy az

13 Uo., 73. o.

14 Máté 10,2,4; Lukács 6,14–15; János 1,42.

15 Máté 27,32; Márk 15,21; Lukács 23,26.

16 ApCsel 10,6.

17 Máté 27,56; Márk 15,40.

emlékezetesebb részletekben sem tévedtek, illetve hogy nem ötöd- vagy tizedkézből hallották a beszámolókat, hanem a cselekményhez nagyon közeli, *jó minőségű* forrásokból informálódtak.

Hasonlítsuk össze az eddig áttekintett adatokat a második-harmadik századi, az Újszövetség részét nem képező ún. *apokrif* evangéliumok névhasználatával!

Tamás evangéliuma ¹⁸	<ul style="list-style-type: none"> • Didümosz Júdás Tamás / Jakab, az Igaz / Simon Péter • Jézus / Máté / Tamás / Mária / Salómé
Mária evangéliuma ¹⁹	<ul style="list-style-type: none"> • A Megváltó / Péter / Mária / András / Lévi
Júdás evangéliuma ²⁰	<ul style="list-style-type: none"> • Júdás (iskarióti) / Jézus • Számos mennyei alak: Barbéló, Szofia, Nebró, Jaldabaóth, Szaklasz, Széth, Harmathóth, Galila, Jóbél, Adónaios, Ádám, Éva = Zóé, Mihály, Gábrriel

6. táblázat: Nevek második századi apokrif evangéliumokban

A felhozatal sokkal kevésbé meggyőző. Tamás evangéliumának legjelentősebb szereplője Didümosz Júdás Tamás, ami Iker Júdás Ikert jelent – elég valószínűtlen név egy első századi zsidónak. Mária evangéliumában Jézus meg sincs nevezve, magáról a névadó szereplőről pedig nem tudjuk, hogy *melyik* vagy *milyen* Mária. Júdás evangéliumában mindössze két palesztinai zsidó férfinévem találunk: Júdás és Jézus; emellett szerepel még jó néhány különös, túlvilági karakter.

Összességében láthatjuk, hogy ezek az iratok nem tesznek erős tanúbizonyságot az események feltételezett helyének és idejének ismerete mellett. A személynevek használatával kapcsolatos vizsgálódást hosszan lehetne folytatni, a továbbiak azonban a függelékbe kerültek, hogy főszövegünkben jusson hely, idő és figyelem egyéb megfontolásoknak is.

2. A földrajz próbája

Pontos helyismerettel rendelkezni olyan területekről, amelyeket nem ismerünk személyesen – ez még a jó minőségű nyomtatott és digitális térképek korában is kihívás, az ilyen eszközöket szinte teljességgel nélkülöző ókori Közel-Keleten pedig még inkább ez lehetett a helyzet. Így sokat elárulhat az evangéliumok hitelességéről, ha a régészeti és egyéb feljegyzésekkel összevetve megpróbáljuk felmérni, hogy vajon mennyire pontosan felelnek meg az újszövetségi elbeszélések annak, amit a Jézus-korabeli Palesztina földrajzáról más forrásokból megtudha-

18 *Tamás evangéliuma*. Közzéteszi: Czire Szabolcs. In: Keresztény Magvető, 2004(3). 259–276. o. A nevek írásmódját pár helyen a következetesség érdekében kissé megváltoztattam.

19 [The Gospel According to Mary Magdalene](#), The Gnostic Society Library, é. n. Magyar fordítás tudomásom szerint nem elérhető. Megjegyzendő, hogy bár ez az angol verzió címében a *magdalai* Máriához köti az iratot, a szöveg szimplán Máriának nevezi főszereplőjét.

20 Rodolphe Kasser, Marvin Meyer és Gregor Wurst: *Júdás evangéliuma a Tchacos-kódex alapján*, ford. Hasznos Andrea. Budapest: National Geographic Society, 2006.

tunk, illetve megfigyeljük, hogy milyen módon és gyakorisággal hivatkoznak a kanonikus evangéliumok különböző településnevekre.

Utalások száma	Településnév
66	Jeruzsálem
21	Názáret
16	Kapernaum
5-12	Betánia, Betlehem, Bétsaida, Jerikó, Szidón, Tírusz
1-4	Ainon, Arimátia, Betfagé, Cézárea Filippi, Kána, Korazin, Dalmanuta, Emmausz, Efraim, Magadán, Nain, Szálím, Sikár

7. táblázat: Korabeli településnevek a négy evangéliumban²¹

Látjuk, hogy a legtöbbször előforduló város Jeruzsálem, a második helyen pedig a Jézushoz kapcsolódó Názáret áll. Azonban ezeken túl számos apró, kevésbé ismert faluról is olvasunk, mint például Betfagé vagy Korazin. Szinte elképzelhetetlen, hogyan tudhattak a máshol író evangélisták ezekről a kis településekről – nem csak a neveikről, hanem a helyi viszonyokról is –, hacsak nem személyes tapasztalatból vagy szemtanúk beszámolóiból. Hasonlítsuk össze ismét az újszövetségi evangéliumokat a későbbi, nem kanonikus evangéliumokkal: vajon azok hogyan teljesítenek ezen a próbán?

A négy evangélium	<ul style="list-style-type: none"> • Egyenként 12-14 településnév • Összesen több mint 23
Fülöp evangéliuma	<ul style="list-style-type: none"> • Kettő: Jeruzsálem és Názáret, bár az utóbbit Jézus középső nevének gondolja.
Péter és a Megváltó evangéliumai	<ul style="list-style-type: none"> • Mindkettőben egy-egy megnevezett település • Ugyanaz az egy: Jeruzsálem
A többi 2-3. századi evangélium	<ul style="list-style-type: none"> • Egy településnév sem szerepel.

8. táblázat: Megnevezett települések száma különböző evangéliumokban²²

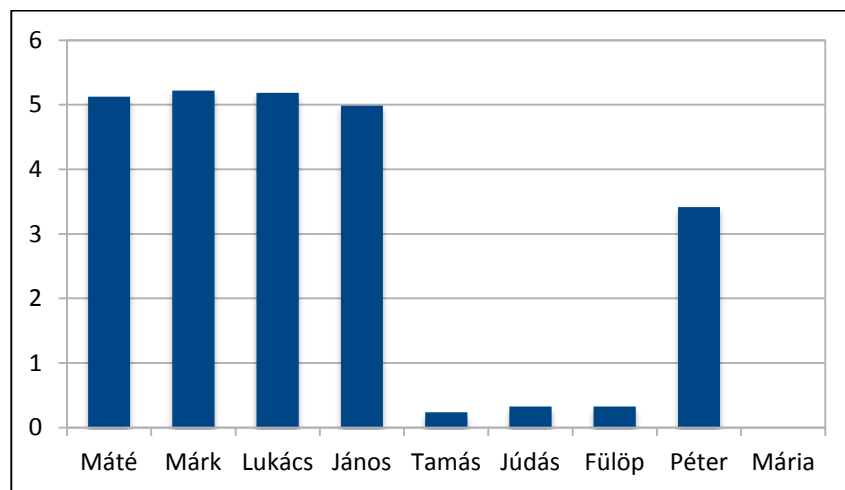
Valójában azt látjuk, hogy az apokrif evangéliumok az újszövetségi evangéliumok *melletti* bizonyítékokként szolgálnak azzal, hogy történeti hitelességük nagyságrendekkel alulmúlja az utóbbiakét – jelen esetben például abban, hogy a tizenhat második-harmadik századi apokrif evangélium és -töredék egyetlen várost tud helyesen megnevezni és elhelyezni: Jeruzsálemet, a fővárost. Ezzel viszont megmutatják azt, hogy mi történik, ha valakik kitalált eseteket írnak meg, ha történeteket alkotnak helyismeret nélkül, és mindössze a saját tanaikat próbálják hitelesíteni hamisítványok gyártása által.

Az elbeszélések, a szövegek jellegéről sokat elárul, ha megnézzük, hogy milyen gyakran kerülnek említésre településnevek a különböző evangéliumokban. Mivel

21 Williams: *New Evidences*.

22 Uo.

az evangéliumok hosszban nagyon különböznek egymástól, az alábbi ábrán 1000 szóra vonatkoztatva láthatjuk a helynevek előfordulását – mivel itt a narratíva jellegére vagyunk kíváncsiak, számításba vettük a települések mellett a folyók és egyéb földrajzi helyek megnevezéseit is.

1. ábra: Helynevek átlagos száma 1000 szavanként különböző evangéliumokban²³

Amellett, hogy megállapíthatjuk az apokrifok általános szegényességét földrajzi meghatározottság tekintetében,²⁴ szembeötlő a kanonikus evangéliumok esetében található egyenletesség. Abszurd feltételezés lenne az, hogy az evangélisták statisztikákat készítettek, majd azokat egyeztetették írói munkájuk során – a tények fent látható állását minden bizonnyal az okolja, hogy a négy evangélium hasonló műfajú, a történelmi eseményeket természetes stílusban elbeszélő irat. Persze, nem egyforma gyakorisággal fordulnak elő földrajzi nevek minden részben – gondoljunk csak az ezeket teljesen nélkülöző hegyi beszédre (Máté 5–7) –, de mivel mindegyik evangélium viszonylag hosszú, az átlagos értékek közel állnak egymáshoz.

3. A botanika próbája

Az előző témánkhöz, a földrajzhoz kapcsolódóan röviden szeretnék rátérni a növénytan kérdésére – egyetlen példát fogunk megvizsgálni –, hiszen a különböző növények elterjedtsége területfüggő, és a szövegbeli megjelenésük sokat elárul a szerző helyismeretéről.

Lukács evangéliumában olvassuk Zákeus történetét, aki, amikor Jézus Jerikóban járt, ott felmászott egy vadfügefára, hogy kis termete ellenére láthassa Jézust a sokaság fölül.²⁵ Adódik a kérdés: vajon vannak-e vadfügefák²⁶ Jerikó környékén?

23 Uo.

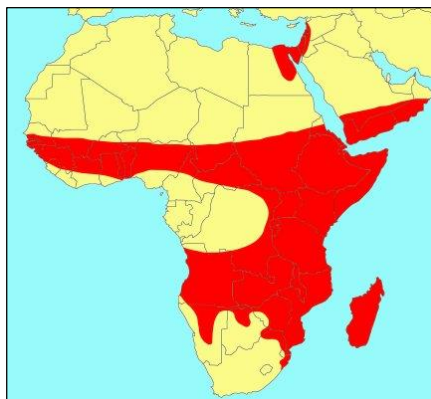
24 Péter rövid evangéliumában a négy előfordulásból hármat Jeruzsálem város említése tesz ki.

25 Lukács 19,1–10; különösen a 4. vers.

26 Más fordításokban (pl. Károli) eperfügefák, mai szóval szikomorfák – a faj latin neve *ficus*

Az alábbi térkép a mai elterjedtséget mutatja, de amennyire tudjuk, az ókorban ez nem tért el jelentősen.

2. ábra: Szikomorfák területi eloszlása²⁷

A szikomorfák tehát elsősorban Fekete-Afrikában és az Arab-félsziget déli részén voltak őshonosak, majd még az ókorban betelepítették őket Egyiptomba és a Földközi-tenger keleti partjára. Látnunk kell azt is, hogy Észak-Afrika, Kis-Ázsia és Európa legnagyobb részén ez a növény nem volt megtalálható – így ennek a részletnek a jelenléte is Lukács területi és helyismereti jártasságát bizonyítja.

Miután az evangéliumok vizsgálata során folyamatosan azt találjuk, hogy egyrészt *gyakran* és *természetesen* tesznek utalásokat a kulturális, történelmi és földrajzi környezetre, másrészt pedig ezek mind helyesnek bizonyulnak – legyen szó személynevekről, településekről, szokásokról, épületekről, vallási, gazdasági vagy politikai viszonyokról – muszáj választ találnunk arra a kérdésre, hogy ez hogyan lehetséges. Azok a hipotézisek, amik szerint az evangéliumok kései, történelmileg megalapozatlan fércművek, nem képesek magyarázatot adni a fenti tényekre. A legvalószínűbb – sőt, talán az egyetlen józan – megoldás az, hogy az evangéliumok szerzői történelmi leírásokat adtak olyan eseményekről, amelyeknek vagy szemtanúi voltak, vagy amelyekről nagyon közeli és hiteles forrásokból szereztek információt.

---

sycomorus.

27 Simon van Noort és Jean-Yves Rasplus: [Ficus sycomorus sycomorus Linnaeus 1753](#). FigWeb, é. n. A növény ókori elterjedéséről rövid áttekintést ad: J. Galil és D. Eisikowitch: *On the Pollination Ecology of Ficus Sycomorus in East Africa*. Ecology 49(2), 1968. 259–269. o., itt: 260. o.

A próbák alkalmazása: az ötezer ember megvendégelésének története²⁸

Kevés történet olvasható mind a négy evangéliumban, ezek közül az egyetlen csodatétel pedig az ötezer ember megvendégelésének története.²⁹ Természetesen a csoda megtörténtét nem tudjuk bebizonyítani, azonban megvizsgálhatjuk az elbeszéléseket a különböző evangéliumokban, azt keresve, hogy vajon ugyanarról a történetileg hiteles eseményről számolnak-e be különböző szemtanúk perspektívájából, vagy pedig ellentmondásos, fantasztikus elemekkel formálták a szerzők szövegeiket.

Először is fel kell tennünk a kérdést, hogy hogyan állapíthatták meg a jelenlévők számát, hiszen ötezer fő könnyen tűnhet túlzó becslésnek. Azonban Márk és Lukács leírja Jézus utasítását a tömegnek, hogy ötven- vagy százfős csoportokba üljenek le. Tizenkét tanítványra leosztva ez fejenként valószínűleg kevesebb mint nyolc csoportot jelentett – eddig pedig nemcsak a vámszedő, de a halász is el tud számolni.

Márknál olvassuk, hogy Jézus a tanítványaival elhajózott egy lakatlan helyre, oda, ahol később a csoda megtörtént. Ennek az volt az oka, hogy az addigi tartózkodási helyükön nagy volt a forgalom – „sokan voltak, akik odaérkeztek, és akik elindultak”, ahogyan Márk írja.³⁰ Ennek magyarázatát viszont csak Jánosnál olvassuk, aki ezt állítja: „Közel volt a húsvét, a zsidók ünnepe.”³¹ Ekkor természetesen sokan utaztak fel Jeruzsálembe.

Ezután Jánosnál azt látjuk, hogy Jézus Fülöphöz fordul azzal a kérdéssel, hogy hol vehetnének kenyeret a sokaságnak.³² A kérdésre Fülöp és András válaszol³³ – de miért? Lukács leírásából megtudjuk, hogy ekkor Bétsaida közelében voltak,³⁴ János pedig még evangéliuma elején leírta, hogy Fülöp és András Bétsaidából származtak³⁵. Jézus viselkedése így érthető: a helyieknek tette föl a helyismeretet igénylő kérdést. Ezt azonban csak akkor értjük meg, ha a különböző evangéliumok egymást magyarázó elbeszéléseit *együtt olvassuk*.

Nem kell meglepődnünk azon sem, hogy a gyermeknél árpakenyerek voltak,³⁶ hiszen az árpaaratásra éppen húsvét környékén került sor. Érdekes megfigyelni, hogy az evangélisták külön megemlítik, miszerint a területen, ahova leültek,

---

28 Több most következő észrevétel forrása: John J. Blunt: *Undesigned coincidences in the writings both of the Old and New Testament: an argument of their veracity*. New York: R. Carter, 1851. 282–284. o.

29 Máté 14,13–21; Márk 6,30–44; Lukács 9,10–17; János 6,1–13.

30 Márk 6,31. Magyar Bibliatársulat fordítása, 1990. A továbbiakban is ezt a fordítást idézzük.

31 János 6,4.

32 János 6,5.

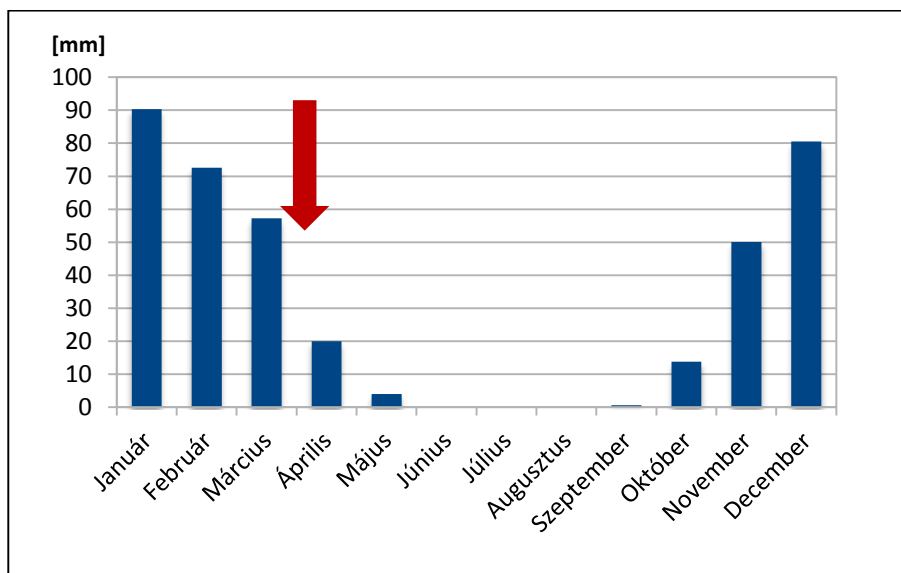
33 János 6,7–9.

34 Lukács 9,10.

35 János 1,44.

36 János 6,9.

„sok”, illetve „zöld” volt a fű³⁷ – azonban ez is érthető, ha megnézzük az alábbi egy közeli helyre vonatkozó csapadékdiagramot, amelyről leolvasható, hogy az április környékén lejátszódó cselekmény idejét számos általában esős hónap előzte meg.

3. ábra: Massada település csapadékmennyisége³⁸

Konklúzió

Mit árul el mindez számunkra az újszövetségi evangéliumok történeti hitelességéről? A bevezetésben azt határoztam meg céloomul, hogy szeretnék bizonyítékokat bemutatni amellet, hogy ezeknek az iratoknak a létrehozásakor a szerzőknek elérésük volt szemtanúi beszámolókhöz, vagy – óvatosabban fogalmazva – olyan forrásokhoz, amelyek nagyon közel álltak az elbeszélte történésekhez. Úgy gondolom, a számos hitelesnek bizonyuló, nehezen hamisítható apróság, amelyek tekintetében a szerzőknek könnyű lett volna tévedniük, ezt a kezdeti állításomat jól alátámasztják.

Az evangéliumok hitelességével kapcsolatban szkeptikus vélemények általában két csoportra oszlanak: egyesek az evangélisták és forrásaik figyelmetlensége, inkompetenciája miatt tartja megbízhatatlannak a beszámolókat, mások pedig elfogultságuk, talán egyenesen megtévesztő szándékaik miatt. Azok az adatok azonban, amiket eddig áttekintettük, azt mutatják, hogy ezek a szövegek az apró részletekben messzemenőig pontosak, ez viszont a kritikusok első csoportja ellen szól. Hiszen ha a források ilyen látszólag jelentéktelen kicsinységekben is hi-

37 János 6,10, ill. Márk 6,39.

38 Itt a Galileai-tengertől délre fekvő kibucról van szó, nem pedig a Holt-tenger közelében található – magyarosan Masszádának írott – várromról. Forrás: Israel Meteorological Service: [Climate information](#). 1975–2000. Nincs okunk azt gondolni, hogy ez alapvetően eltérne az ókori viszonyoktól.

telesnek bizonyulnak, *minden okunk megvan* azt gondolni, hogy véletlen hibák útján nem tévedtek a jelentősebb eseményekről szóló beszámolóikban sem.

A másik kritikus elképzelés azt állítja, hogy az evangéliumok üzenetükben manipuláltak, történelmi tartalmukban pedig hamisítottak. Valami olyasmit képzel el ezeknek az iratoknak a keletkezéséről, ami szerint a feltételezett események után hosszú idővel bizonyos prekoncepciókkal és célokkal rendelkező egyének ezeket a szövegeket saját nézőpontjaik hitelesítésére és terjesztésére hozták létre.

Azonban az ilyen iratokra van egy kontrollcsoportunk, amelyekkel összehasonlíthatjuk az újszövetségi írásokat: ezek pedig az apokrif evangéliumok. Ezeket megvizsgálva, amint azt korábban meg is tettük, azt találjuk, hogy gyorsan lelepleződik szerzőik tudatlansága földrajzi, kulturális és egyéb tekintetben – *nem lehetett* olyan hamisítványokat készíteni, amelyek történelmi minőségben megközelítették volna a kanonikus evangéliumok hitelességét. Látva, hogy milyen valószínűtlenek a szkeptikus hipotézisek, véleményem szerint az érvelésemet sikeresen lezárhatom.

Függelék

További névhasználati elemzések

1. A személynevek próbája Máté evangéliumában

Tekintsük meg a tanítványok felsorolását Máté evangéliumában:

A tizenkét apostol neve pedig ez:

- az első Simon (1), akit Péternek hívnak, és testvére, András;
- Jakab (11), a Zebedeus fia, és testvére, János (5);
- Fülöp (61=) és Bertalan (50),
- Tamás és Máté (9), a vámszedő;
- Jakab (11), az Alfeus fia és Taddeus (39),
- Simon (1), a Kananeus, és Júdás (4), az Iskáriótes, aki el is árulta őt.³⁹

Azon nevek mellett, amelyek a korban a legnépszerűbb kilencvenkilenc között voltak, zárójelben megtalálható a gyakorisági sorrendben elfoglalt pozíciójuk.⁴⁰ Észrevehetjük, hogy a gyakoribb nevek mellett egyértelműsítő kifejezések állnak, a ritkébbak mellett azonban nem. A *teljes pontosságot* figyelve érdemes emlékeztetnünk magunkat arra, hogy ezek a statisztikák csak a 21. század eleje óta állnak rendelkezésünkre – az evangélium szerzőjének semmilyen eszköze nem lett volna egy ilyen lista mesterséges előállítására. Ezt erősíti az a tény is, hogy az egyes emberek megnevezése idővel kicsit változott: például Péter apostolról eredeti Simon neve viszonylag gyorsan lekopott, ahogy elhagyta Palesztinát – mégis egy tulajdonképpen tökéletes korhűségű listát találunk az evangéliumban, amire a történeti hitelességen kívül nagyon kevés magyarázat adható.

Máté evangéliuma 14. fejezetének eleje leírja Keresztelő János halálának történetét, amikor is Heródes lefejeztette. Vizsgáljuk meg, hogyan használja Máté a neveket akkor, amikor az eseményeket beszéli el, és akkor, amikor párbeszédet idéz:

Abban az időben Heródes, a negyedes fejedelem, meghallotta Jézus hírért, és ezt mondta szolgálóinak: „Ez **Keresztelő János**, ő támadt fel a halottak közül, és ezért működnek általa a csodatevő erők.” Heródes ugyanis elfogatta **Jánost**, bilincsbe verette, és börtönbe vetette, testvérének, Fülöpnek a felesége, Heródiás kedvéért. **János** ugyanis azt mondta neki: „Nem szabad együtt élned vele!” Heródes szerette volna megöletni, de félt a sokaságtól, mert prófétának tartották. Amikor azonban eljött Heródes születésnapja, Heródiás leánya táncolt a társaság előtt, és megtetszett Heródesnek; ezért esküvel fogadta, hogy bármit kér, megadja neki. Az pedig anyja unszolásának engedve így szólt: „Add nekem egy tálon **Keresztelő János** fejét.” A király elkomorodott, de esküje és a vendégek miatt megparancsolta, hogy teljesítsék kérését. Elküldte embereit, lefejeztette **Jánost** a börtönben, elhozták a fejét egy tálon, átadták a leánynak, ő pedig odavitte anyjának. Aztán

---

39 Máté 10,2–4.

40 Bauckham: *Jesus and the Eyewitnesses*, 85. o. alapján.

eljöttek tanítványai, elvitték a holttestet, és eltemették. Majd elmentek, és hírül adták ezt Jézusnak.⁴¹

János a nevek gyakorisági sorrendjében az ötödik helyen áll, tehát eléggé elterjedt. Ez lehet az oka, hogy amikor azt olvassuk, amit Heródes mondott a szolgáltnak („Ez Keresztelő János...”), a név mellett pontosító kifejezést találunk – különben a szolgák nem tudták volna, kiről beszél a fejedelem. Az ezt követő mondatokban azonban az evangélistának már nincs szüksége arra, hogy újra és újra leírja a kettős szerkezetet, hiszen minden olvasó számára nyilvánvaló, hogy továbbra is ugyanarról a Jánosról van szó. Azonban amikor Heródiás lányának felszólalásához ér a narratíva, ismét az egyértelműsített nevet olvassuk: „Add nekem egy tálon Keresztelő János fejét.” Nem meglepő, hogy a lány szükségét érezte a pontos fogalmazásnak – minden bizonnyal senki nem vette volna szívesen egy másik János lefejezését. Az elbeszélő azonban az idézet vége után rögtön visszavált a rövidebb alakra: „Elküldte embereit, lefejeztette Jánost...”.

Azt látjuk tehát, hogy Máté nagy hitelességgel mutatja be ezt a történetet, minden jel arra mutat, hogy szó szerint idézi a szereplőit, mégpedig olyan részletekbe menően, ami csak a kor és a helyszín mélyreható ismeretével, illetve a szemtanúkhöz, vagy hozzájuk közel álló forrásokhoz való hozzáféréssel magyarázható.

2. A főszereplő neve az elbeszélésben

Mindnyájan tudjuk, hogy ki az evangéliumok főszereplője. Vizsgáljuk meg, hogy hogyan nevezi őt az elbeszélő, hogyan hívják őt mások, és milyen néven beszél saját magáról! Kezdjük az első kérdéssel:

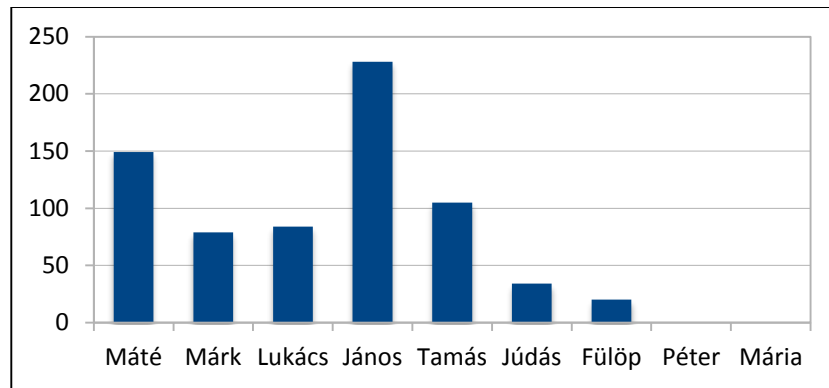
Evangélium	Elsődleges név	Kerüli-e a „Jézus” nevet
Máté, Márk, Lukács, János, Tamás, Júdás	Jézus	Nem
Fülöp	Krisztus	Nem
Péter	Úr	Igen
Mária	A Megváltó	Igen

9. táblázat: A főszereplő megnevezése különböző evangéliumokban⁴²

Azt látjuk, hogy a kanonikus evangéliumok Tamás és Júdás evangéliumaival együtt elsősorban Jézusnak nevezik elbeszélésük főszereplőit, míg a további három apokrif leggyakrabban más nevet használ – Péter és Mária evangéliumában pedig *egyszer sem* jelenik meg a „Jézus” név.

41 Máté 14,1–12. Minden bibliai idézetben a kiemelés tőlem.

42 Williams: *New Evidences*.

4. ábra: A „Jézus” név előfordulásainak száma különböző evangéliumokban⁴³

Hamarosan meglátjuk ezeknek az adatoknak a jelentőségét, de előbb figyeljük meg, hogyan utalnak a kereszténység alapítójára a kortárs nem keresztény történészek:

- Tacitus: *Évkönyvek*, XV.44: „Christianusok”, „Christus”⁴⁴
- Ifjabb Plinius: *Levelek*, X.96: „keresztények”, „Krisztus”⁴⁵
- Josephus: *A zsidók története*, XX.9: „Jézus, akit Krisztusnak neveznek”⁴⁶

Azt találjuk, hogy a két római szerző, Tacitus és Plinius Krisztus néven említi a tanítót (vegyük észre, hogy a *christianus*, keresztény kifejezés is ebből a névből ered, vö. ApCsel 11,26), míg a kérdésben talán jártasabb zsidó Josephus így hivatkozik rá: „Jézus, akit Krisztusnak neveznek”.

Megállapíthatjuk, hogy általánosságban a későbbi, apokrif evangéliumokban és a nem keresztény iratokban az evangéliumok főszereplőjét elsősorban nem Jézusnak, hanem – görög-latin eredetű kifejezéssel – Krisztusnak nevezik. Vessük össze ezt Jézus családjával, ahogy azt az újszövetségi evangéliumokból megismerjük! A nevek mellett ismét a korabeli gyakoriságuk lesz olvasható. A szülők tehát Mária (1) és József (2), a gyerekek pedig Jézus (6), Jakab (11), József (2), Simon (1) és Júdás (4).⁴⁷ Láthatjuk, hogy mind tipikus palesztinai zsidó neveket viselnek. Tekintsük meg, hogyan alkalmazza a két elnevezést Pál apostol:

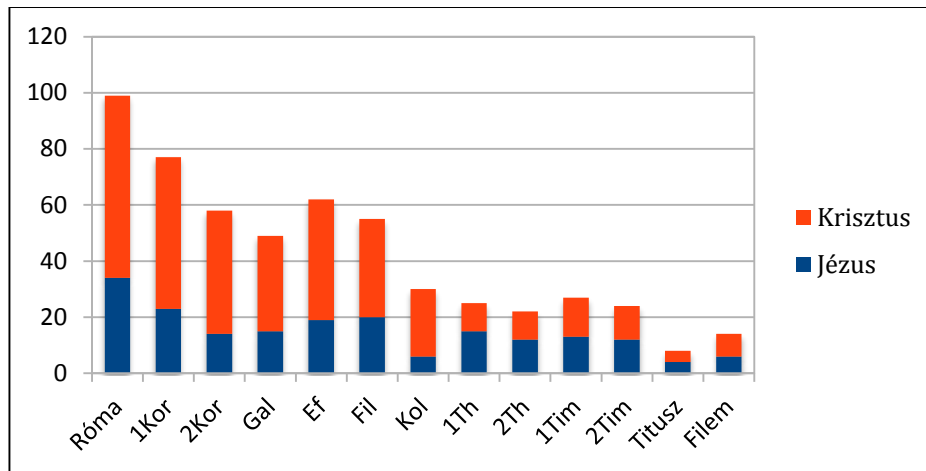
43 A számadatok forrásai: a kanonikus evangéliumoknál a Society of Biblical Literature görög kritikai szövege: *SBL Greek New Testament*. Kiadja a Society of Biblical Literature és a Logos Bible Software, 2010; Fülöp: *The Gospel of Philip*, ford. Wesley W. Isenberg. The Gnostic Society Library, é. n; Tamás: l. a 18. lábjegyzetet; Júdás: *The Gospel of Judas*, trans. Rodolphe Kasser, Marvin Meyer és Gregor Wurst. In: Rodolphe Kasser et. al. (szerk.): *The Gospel of Judas*. Washington, D. C.: The National Geographic Society, 2006; Péter és Mária evangéliumával kapcsolatban l. Williams: *New Evidences*.

44 Publius Cornelius Tacitus: *Tacitus összes művei*, ford. Borzsák István. Budapest: Európa, 1980.

45 Caius Plinius Caecilius Secundus: *Levelek*, ford. Borzsák István et. al. Budapest: Európa, 1981.

46 Josephus Flavius: *A zsidók története*, ford. Révay József. Budapest: Európa, 1980.

47 Máté 1,18–19; 13,55; Márk 6,3.

5. ábra: A „Jézus” és a „Krisztus” szavak előfordulásainak száma Pál leveleiben⁴⁸

Ismét azt találjuk, hogy, bár távolról sem kizárólagos, a „Krisztus” név használata Pál apostolnál is gyakoribb, mint a „Jézusé” – tekintetbe véve azt is, hogy sokszor előfordul a „Krisztus Jézus” és a „Jézus Krisztus” alak is.

Milyen konklúziót vonhatunk le mindezekből? Úgy tűnik, hogy az eredeti zsidó nevet, a „Jézust” *nagyon gyorsan*, 1–2 évtized alatt felváltotta elsődleges pozíciójában a „Krisztus” szó, távolabbi területeken pedig az eredeti név teljesen kikophatott. Ezért arra kellene számítanunk, hogy ha a négy evangélium a történetekhez közvetlenül kapcsolódó szemtanúkhöz, beszámolókhöz vagy forrásokhoz való elérés nélkül íródott volna, akkor ezek a szerzők is elsősorban a görög-latin elnevezéssel utaltak volna főszereplőjükre. Ezzel szemben míg „Jézust” több mint ötszázszor, a „Krisztus” nevet alig több mint ötvenszer olvassuk.

3. Hogyan nevezik a főszereplőt mások?⁴⁹

Jézus korának hatodik leggyakoribb nevét viselte, így nem meglepő, hogy ha megnézzük azt, ahogyan Máté az ő nevét használja az elbeszélésben összehasonlítva azzal, ahogyan szó szerinti idézetekben megjelenik, hasonló mintát kapunk, mint amit korábban Keresztelő Jánosnál láttunk:

A tanítványok elmentek, és úgy cselekedtek, ahogy **Jézus** parancsolta nekik: odavezették a szamarat a csikójával együtt, ráterítették felsőruhájukat, **Jézus** pedig ráült. ... Amint beért Jeruzsálembe, felbolydult az egész város, és ezt kérdezték: „Ki ez?” A sokaság ezt mondta: „Ez **Jézus, a galileai Názáretből való próféta.**” Azután bement **Jézus** a templomba, és kiűzte mindazokat, akik a templomban árusítottak és vásároltak...⁵⁰

Tehát mivel a „Jézus” gyakori név volt, így amikor a tömegben arról beszéltek, hogy ki is az, aki egy számaron bevonul Jeruzsálembe, pontosabban kellett fogalmazniuk: „Ez Jézus, a galileai Názáretből való próféta.” Ezt viszont csak az

48 A számadatok alapjául vett görög szövegkiadáshoz l. a 43. lábjegyzetet.

49 A most következő gyűjtés forrása kis változtatásokkal: Williams: *New Evidences*.

50 Máté 21,6–7.10–12a.

tudhatta, aki nagyon jól ismerte a helyi viszonyokat, vagy, a legvalószínűbb magyarázattal élve, ő maga vagy egy ismerőse ott volt a helyszínen, amikor ezek lezajlottak. Az evangélistának természetesen nincsen szüksége arra, hogy a pusztán elbeszélő részekben a főszereplő kilétét pontosítsa, hiszen a teljes mű óráról szól. Pontosan ugyanezt a jelenséget figyelhetjük meg pár fejezettel később, amikor Péter megtagadja Jézust:

Péter ezalatt kinn ült az udvaron. Odament hozzá egy szolgálóleány, és így szólt: „Te is **a galileai Jézussal** voltál.” Ő azonban tagadta mindenki előtt, és ezt mondta: „Nem tudom, mit beszélsz.” Mikor pedig kiment a kapuba, meglátta őt egy másik szolgálóleány, és ezt mondta az ott levőknek: „Ez **a názáreti Jézussal** volt.” Ő ismét tagadta, mégpedig esküvel: „Nem ismerem azt az embert.” ... Péter visszaemlékezett **Jézus** szavára, aki azt mondta neki: „Mielőtt megszólal a kakas, háromszor tagadsz meg engem.” Aztán kiment onnan, és keserves sírásra fakadt.⁵¹

Olvassunk tovább, hogy megnézhessük azt is, amikor Máté Pilátust idézi:

Amikor tehát összegyűltek, Pilátus ezt kérdezte tőlük: „Mit akartok, melyiket bocsássam nektek szabadon: Barabbást vagy **Jézust, akit Krisztusnak mondanak?**” Tudta ugyanis, hogy **Jézus** irigységből szolgáltaták ki neki. ... Pilátus így szólt hozzájuk: „Mit tegyek akkor **Jézussal, akit Krisztusnak mondanak?**” Mindnyájan így kiáltották: „Feszítsessék meg!”⁵²

Még az angyal is fontosnak tartja, hogy Jézus feltámadásakor egyértelművé tegye, kiről beszél:

Az asszonyokat pedig így szólította meg az angyal: „Ti ne féljetek! Mert tudom, hogy a **megfeszített Jézust** keressétek.”⁵³

Azonban ez a szabályszerűség nem csak Máté evangéliumára jellemző – miután ezt kissé részletesebben áttekintettük, a többit is nézzük meg röviden! Márk evangéliumában a következőket olvassuk:

„Mi közünk hozzád, **názáreti Jézus?**” ...

Amikor meghallotta, hogy **a názáreti Jézus** az, így kiáltott fel: „**Dávid Fia, Jézus**, könyörülj rajtam!” ...

„Te is **a názáreti Jézussal** voltál.” ...

„Ne féljetek! **A názáreti Jézust** keressétek, **akit megfeszítették?**”⁵⁴

Hasonló módon tekintsük át Jézus megszólításait a párbeszédekben Lukács evangéliumában:

„Ah, mi közünk hozzád, **názáreti Jézus?**” ...

Amikor meglátta **Jézust**, felkiáltott, leborult eléje, és hangosan ezt mondta: „Mi közöm hozzád, **Jézus, a magasságos Isten Fia?** Kérlek, ne gyötörj engem!” ...

„**Jézus, Mester**, könyörülj rajtunk!” ...

---

51 Máté 26,69–72.75.

52 Máté 27,17–18.22.

53 Máté 28,5.

54 Márk 1,24a; 10,47; 14,67b; 16,6a. Érdekes, hogy Márk 10,47-ben az evangélista a narrációban is „názáreti Jézusként” utal a főszereplőre – azonban ha alaposabban megfigyeljük, bizonyos értelemben itt is egy idézettel, pontosabban *függő beszéddel* van dolgunk: „meghallotta, hogy a názáreti Jézus az”.

Megmondták neki, hogy **a názáreti Jézus** megy arra. Ekkor így kiáltott fel: „**Jézus, Dávid Fia**, könyörülj rajtam!” ...
„Mi történt?” – kérdezte tőlük. Ők így válaszoltak neki: „Az, ami **a názáreti Jézussal** esett, **aki próféta volt...**”⁵⁵

Ugyanezt a szabályszerűséget találjuk János evangéliumában is:

„Megtaláltuk azt, akiről Mózes írt a törvényben, akiről a próféták is írtak: **Jézust, a József fiát, aki Názáretből származik.**” ...
„Nem **Jézus ez, a József fia**, akinek ismerjük apját és anyját?” ...
Mivel pedig tudta **Jézus** mindazt, ami reá vár, előlépett, és így szólt hozzájuk: „Kit kerestek?” Azok pedig így feleltek: „**A názáreti Jézust.**” „Én vagyok” – mondta **Jézus.**⁵⁶

Összefoglalva, mit mondhatunk el arról, ahogyan az evangéliumok leírásában az emberek Jézushoz, illetve Jézusról beszélnek? Mivel a név gyakori volt abban a korban és azon a helyen, egyértelműsítő és pontosító szókapcsolatokat alkalmaztak – amikre más korban vagy helyszínen nem lett volna szükség. Az evangélisták elbeszélésükben azonban rendszerint egyszerűen a „Jézus” nevet használták.

Ha az állítólagos történetektől távolból próbáltak volna kitalált eseményeket megírni, *szándékosan* nagyon nehéz lett volna előállítaniuk ezt a mintázatot, különösen, ha felidézzük, hogy a „Krisztus” elnevezés milyen hamar fölváltotta a korábbi zsidó nevet. Sokkal elfogadhatóbb magyarázatnak látszik az, hogy az evangéliumok szerzői az elbeszélte történetekhez közeli forrásokból, időben nem nagy távolságban állították össze szövegeiket – ezzel jó okot adva számunkra történelmi hitelességük elfogadására.

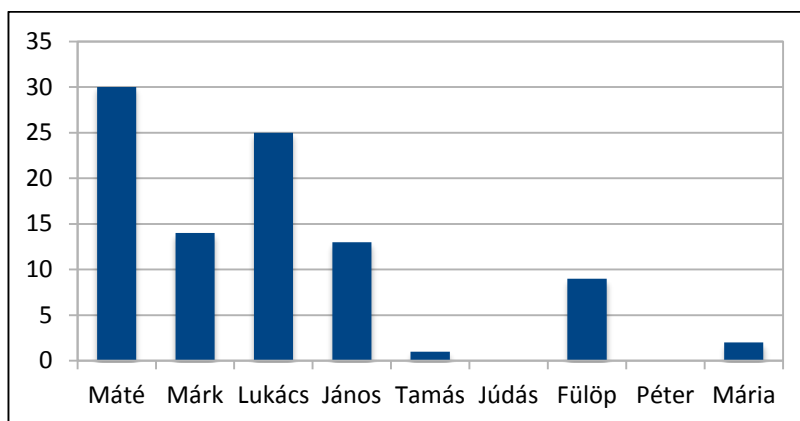
4. Mi jellemző a főszereplő beszédére?

Mielőtt megvizsgálánk, hogy hogyan utal Jézus önmagára, először teszünk pár észrevételt a beszédmódjára általánosságban. Ezzel kapcsolatban az a lényeges, hogy témái és stílusa eltér attól, ami a korai egyházban jellemző volt: Jézus alig beszélt a pogányokról vagy az istentiszteleti alkalmak menetéről, ami az első keresztényeket foglalkoztatta, viszont rengeteg példázatot használt – ez utóbbi viszont nem jellemző sem a többi újszövetségi szerzőre, sem az egyházatyák irataira.

Jézus önmegnevezésével kapcsolatban azt a megfigyelést tehetjük, hogy az evangéliumokban leggyakrabban az „Emberfia” névvel utal magára – viszont mások

-
- 55 Lukács 4,34a; 8,28; 17,13; 18,37–38; 24,19a. A szövegekben egy-két vesszőhibát javítottam. Vegyük észre, hogy a Lukács 18,37-ben ismét függő beszédet olvasunk. Az evangéliumban ezzel a szabályszerűséggel szemben egy látszólagos kivétellel találkozhatunk, amikor a keresztén a látor Jézust egyszerűen „Jézusnak” szólítja (23,42) – azonban ebben a helyzetben nem volt szükség pontosításra, és a keresztire feszítettek rendszerint elég szűkszavúak.
- 56 János 1,45; 6,42a; 18,4–5a vö. 7. Kivételnek tűnhet az, amikor a vakon született, majd meggyógyult ember így számol be arról, ami vele történt: „Az az ember, akit Jézusnak hívnak, sarrat csinált, megkente a szemeimet, és azt mondta nekem: Menj a Silóámhoz, és mosakodj meg. Elmentem tehát, megmosakodtam, és most látok.” (9,11) Azonban a narratívának ezen a pontján pont az a lényeg, hogy ő még nem ismeri föl Jézus valódi kilétét.

ritkán hívják őt így.⁵⁷ A név nem terjedt el a korai keresztények körében, így valószínűtlen, hogy ha az evangéliumok utólag kitalált leírásokból állnának, a szerzők ezt a kifejezést adták volna Jézus szájába. Az előző állítást alátámasztandó nézzük meg az „Emberfia” előfordulásait a kanonikus és az apokrif evangéliumokban:

6. ábra: Az „Emberfia” kifejezés előfordulásainak száma különböző evangéliumokban⁵⁸

Azt láthatjuk tehát, hogy az apokrif evangéliumokra sokkal kevésbé jellemző ennek a kifejezésnek a használata. Feltűnhet, hogy Fülöp evangéliumában is viszonylag gyakran olvassuk az „Emberfiát” – azonban itt az előfordulások kétharmada nem párbeszédekben, idézetekben található, hanem a szerző didaktikus szövegeiben.

Milyen konklúziót vonhatunk le mindezekből? Az evangéliumokban a szereplőknek olyan neveik vannak, amelyeket a kornak és a helynek megfelelően várnánk; a gyakori nevek esetében az evangélisták pontosító kifejezéseket alkalmaztak, azonban a ritkábban esetében nem; részletes vizsgálat alapján azt találjuk, hogy ez vonatkozik Jézusra is; továbbá Jézusra az elbeszélő és mások a „Jézus” nevet használják, és szinte kizárólag ő alkalmazza magára az „Emberfia” kifejezést – e kettő egyike sem terjedt el azonban a korai egyházban.

Tehát a nevek használatánál azt tapasztaljuk, hogy *pontosan* az történik, amit akkor várunk, ha a leírások történetileg hitelesek és a szerzők megbízható, az eseményekhez közeli forrásokból informálódtak – viszont az, amit kimutattunk, túlságosan komplex és aprólékos mintázat ahhoz, hogy későbbi hamisítók mesterségesen elő tudták volna állítani, amint azt az apokrif evangéliumokkal történő összehasonlításokban is látjuk. Teljesen bebizonyítani, hogy a leírtak megtörténtek, természetesen nem lehetséges – de ez látszik a legjobb magyarázatnak.

57 Az evangéliumokban egyedül János 12,34-ben nevezik így őt mások, de akkor is őt idézve; az Újszövetség többi részében a név a következő helyeken fordul elő: ApCsel 7,56; Jelenések 1,13; 14,14. A kifejezés még megjelenik, de számomra nem egyértelmű, hogy Jézusra utal-e a Zsidók 2,6-ban.

58 Williams: *New Evidences*.